

УДК 070.422:[316.772.2:159.925.8](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.1(330).26-34

Елеонора Цуріна,
кандидатка наук із соціальних комунікацій,
доцентка кафедри журналістики
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
e-mail: eleonoraburdina@karazin.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9773-4582>

Інтерпретація невербальних сигналів у роботі журналіста

У статті розглянуто невербальну комунікацію в контексті журналістської діяльності. Інтерпретацію немовних сигналів визначено як одну з професійних компетенцій медіапрацівників. Проаналізовано особливості репрезентації цієї теми у вітчизняній і зарубіжній науковій та навчальній літературі. Підсумовано, що основні правила тлумачення невербаліки для медіапрацівників потребують ґрунтовнішого висвітлення.

Розглянуто чотири базові засади невербальної комунікації в контексті діяльності журналіста. Розуміння того, що немовні засоби здебільшого сприймаються й транслюються несвідомо, допоможе медійникові уникнути хибної інтерпретації власної поведінки та сигналів співрозмовника, а також запобігти упередженому ставленню до нього аудиторії. Створення "точки відліку" в невербальній комунікації сприятиме ретельній підготовці до бесіди зі співрозмовником. Запропоновано варіанти визначення "середньої" невербальної поведінки співрозмовника. Усвідомлення впливу немовних характеристик людини на ставлення до неї також є важливою умовою уникнення упередженості та зміни тактики під час спілкування з проблемними респондентами. Перехід від тлумачення окремих сигналів до розгляду їх у сукупності зменшує вірогідність помилки інтерпретатора.

Проаналізовано поняття невербальної синхронізації та віддзеркалення невербальної поведінки з погляду їх використання журналістом. Розглянуто три методи контролю, які доцільно застосовувати для перевірки того, наскільки правильно медійник розшифровує немовні сигнали співрозмовника, а саме: непряме відкрите питання, пряме закрите питання, мовчання (пауза).

Зроблено висновки щодо наслідків неправильної інтерпретації журналістом власних і чужих невербальних сигналів, зокрема порушення професійної етики та світових стандартів подання інформації. Розглянуто основні функціональні можливості, що їх надає тлумачення немовних засобів. Окреслено перспективи подальших досліджень, що полягають у формулюванні стандартів невербальної поведінки в медійній сфері з урахуванням тематично-жанрових вимог.

Ключові слова: невербальна комунікація; мова тіла; міміка; паралінгвістика; журналістика; журналістське інтерв'ю; інтерв'юер; компетентність

Постановка проблеми. Комунікація завжди становила основу журналістської діяльності. Медіапрацівники спілкуються з аудиторією через інформацію, яку здобувають під час взаємодії з респондентами. Для того, щоб комунікація стала ефективною на всіх рівнях, журналісти мають не тільки майстерно володіти словом, а й вміти інтерпретувати невербальні сигнали, які, залежно від ситуації, можуть становити понад 90% повідомлення. З огляду на це, вважаємо актуальним дослідження невербальних сигналів у роботі журналіста.

Аналіз досліджень і публікацій. Невербальна комунікація є міждисциплінарним предметом вивчення соціальної психології, лінгвістики, етнокультурології тощо. У пропонуваній розвідці спираємося на праці В. Біркенбіль, П. Екмана, Т. Осіпової, М. Хіксона та інших [3; 8; 16; 20].

На шпальтах наукового видання "Journal of Nonverbal Behavior" ("Журнал невербальної поведінки") публікують дослідження, присвячені актуальним проблемам медійної галузі. Серед останніх статей порушеної тематики виокремимо аналіз невербальної поведінки журналістів та їхніх співрозмовників в умовах технологічно опосередкованого спілкування під час пандемії COVID-19 та безпосередній вплив невербальної поведінки інтерв'юера на глядацьке сприйняття респондента [22; 23].

У вітчизняному науковому просторі тему невербальної комунікації у медійній сфері репрезентовано поодинокими розвідками, зокрема О. Максименко, О. Чайковської, В. Юшко та інших [7; 13; 15].

Мета статті — проаналізувати наявні джерела з невербальної комунікації в контексті журналістської діяльності та з огляду на лакуни у

висвітленні теми; розглянути основні засади інтерпретації немовних сигналів, актуальні для працівників медійної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Для кращого розуміння порушеної проблематики слід звернутися до термінологічного поля поняття "невербальна комунікація". Попри те, що наявно чимало тлумачень, зупинимось на доволі прозорому визначенні української дослідниці І. Ковалинської: це "спілкування за допомогою жестів (мови жестів), міміки, рухів тіла й деяких інших засобів, за виключенням мовних" [4, с. 17]. Хоча невербальні сигнали становили предмет вивчення ще в античний період, саме у другій половині ХХ ст. закордонні науковці заклали основи розуміння комунікації як багатоканальної системи, де "невербальний канал превалює над вербальним" [8, с. 15]. Традиційно до невербальних сигналів відносять мову тіла, міміку, фонаційні засоби (інтонацію, темп мовлення, паузи, тембр тощо) [1; 16]. Утім, останнім часом науковці наголошують, що спектр немовних елементів набагато ширший і до нього слід віднести фізіогноміку (симптоматичні знаки зовнішності), екстралінгвістику (фізіологічні рефлексії), проксемику (простір і дистанціювання), одорику (запахи), гастику (смаки), хронеміку (час). З позиції сучасних психолінгвістичних теорій вони також є важливими психологічними, нейрофізіологічними, психоментальними складниками, що допомагають "інформувати про найтонші вияви людської когніції" [8, с. 74].

Медіапродукти часто слугують матеріалом для вивчення особливостей паралінгвальної й екстралінгвальної комунікацій, наприклад, для визначення впливу телебачення на формування невербальної поведінки дітей або вияву емоційної реакції на історії злочинців з огляду на колір їхньої шкіри [18]. Водночас значний обсяг досліджень із невербаліки залишається малоадаптованим для практичного використання журналістами, хоча інтерпретація несловесних засобів є важливою компетенцією та свідченням професіоналізму медіапрацівників.

Емпіричне вивчення особливостей невербальної комунікації фахівців-медійників свідчить, що їхній рівень перцептивно-невербальної компетентності безпосередньо залежить від професійного стажу. Зокрема, лише 21% респондентів із досвідом роботи від 1 до 5 років демонстрували високий рівень; для груп зі стажем 6—10 років та 11—15 років цей показник

зростав відповідно до 29 і 35%; спеціалісти, які працювали в медійній сфері від 16 років і більше, виявили найвищий рівень перцептивно-невербальної компетентності [5]. Цей факт можна пояснити тим, що три основні методи збирання зовнішньої інформації: інтерв'ю, спостереження, вивчення джерел, які використовують у роботі медіапрацівники — також охоплюють і несловесні засоби. Наприклад, журналіст-розслідувач може робити певні висновки на основі аналізу невербальних сигналів у відео- чи фотоматеріалах, репортер — оцінити загальну атмосферу події, спираючись на спостереження за невербальною поведінкою її учасників, а успішність проведення інтерв'ю, яке є не тільки методом збирання інформації, а й жанром, загалом базується на ефективній невербальній взаємодії. Автори розвідки "An exploration of the complexity of journalistic interviewing competencies" вирізняють вісім компетенцій, важливих для журналістського інтерв'ю, і вносять у цей перелік невербальну поведінку [19].

Ефективне використання журналістом знань із невербальної комунікації стало предметом наукових пошуків медіадослідників ще у другій половині минулого століття. Зокрема, 1978 р. на зустрічі Асоціації освіти для журналістів було репрезентовано працю J. J. Black "Reaping between the lines: non-verbal cues to the journalistic interview", в якій автор наголошував на важливості немовних сигналів для успішного інтерв'ю та намагався допомогти працівникам мас-медіа зрозуміти "складні та тонкі невербальні характеристики" спілкування з респондентом [17]. Із сучасних праць варте уваги дисертаційне дослідження К. Mykleseth "Body language in a journalistic interview setting", що має на меті навчити репортерів здобувати якнайбільше корисної інформації з інтерв'ю [21].

Для українських журналістів-практиків ці дослідження залишаються недоступними через мовний бар'єр і брак відкритого доступу до публікацій. Щодо вітчизняної наукової та навчальної літератури, виокремимо три основні групи джерел, де тему невербаліки розглянуто в контексті медійної сфери та практичної цінності:

1. *Згадування без розкриття теми.* Чимало дослідників згадують у працях невербальний складник журналістської діяльності, а також акцентують на його важливості, але не розкривають цю тему повністю. Наприклад, у класичному для студентів-журналістів підручнику В. Здорогеги зазначено: "Є підстави

стверджувати, що повідомлення у вербальній (словесній) формі є лише відносно незначною та особливою частиною інформаційного обміну у суспільстві.

В інших випадках воно відбувається у немовленевих формах (це стосується, наприклад, матеріального спілкування" з допомогою речей, предметів, а також економічної, заліково-статистичної, почасти — наукової інформації, спілкування людини з машиною, таких сфер невербальної комунікації, як, скажімо, міміка, семантика поведінки, жести тощо)" [2, с. 74]. Водночас автор не розвиває цю думку, хоча надалі розглядає інтерв'ю і як жанр, і як метод.

2. *Аналіз окремих постатей чи медіапродуктів* [11; 15]. Такі розвідки мають безсумнівну цінність із теоретичного погляду, але для практиків медійної сфери вони менш корисні, оскільки автори здебільшого зосереджують увагу на індивідуальному стилі невербальної поведінки, який суттєво відрізняється в певних особистостей і може бути елементом персонального іміджу журналіста.

3. *Концентрація на тлумаченні окремих сигналів*. На рівні загального сприйняття суспільства невербальна комунікація залишається явищем, так би мовити, "магічним", що підтверджують заголовки мас-медіа: "Мова тіла: що ховалося за жестами Байдена і Путіна", "Як подобатись людям — 5 прийомів від спецагента ФБР", "Таємна мова жестів політиків". Частим є використання в назвах матеріалів дієслова "читати" як натяку на те, що розуміти немовні засоби так само просто, як і читати текст рідною мовою. Наприклад, статтю із заголовком "Поради журналістам: як "читати" людину по жестах" оприлюднено на професійному для медійників ресурсі "Інститут масової інформації". Автор публікації — психолог — фокусується на конкретних невербальних сигналах, але докладно не пояснює, як правильно їх інтерпретувати [6]. Такий підхід може надати хибне уявлення стосовно використання знань із невербаліки, а також самооцінки журналіста, який вважатиме, що здобув "грунтовні" знання для розуміння сигналів респондентів. У сукупності ці чинники здатні спричинити порушення таких стандартів подання інформації, як точність, неупередженість, відокремлення фактів від суб'єктивних оцінок тощо.

З огляду на викладене, вважаємо за доцільне розглянути загальні принципи невербальної

комунікації, що є важливими в контексті журналістської діяльності.

1. Невербальні сигнали сприймаються на несвідомому рівні, тобто автоматично

Загальне враження, яке справляє співрозмовник, складається із сукупності інформації, що надходить через органи зору, дотику, слуху тощо. Це пояснюється тим, що люди сприймають подразники, які швидко змінюються, не як послідовність відчуттів, а як узагальнений образ, оскільки мозок постійно намагається впорядкувати уявний безлад, знайти відмінності, доповнити те, чого бракує. Отже, під час погляду на людину послідовно помічаємо її зовнішність, позу, жестикуляцію, міміку, особливості мовлення, проте сприймаємо цей процес як одночасний, оскільки він завершується швидко й свідомість рідко вирізняє один фрагмент інформації [16].

Для журналіста розуміння цієї особливості сприйняття невербальної комунікації стає важливим із кількох причин. По-перше, це свідчить про потребу переводити власне сприйняття з несвідомого на свідомий рівень, оскільки початково притаманний людині варіант може стати причиною упередженості й формування стереотипного мислення. Проліструємо цю думку прикладом. Коли вербальні та невербальні характеристики узгоджені, людина рідко вирізняє окремі елементи. У разі їх неузгодженості співрозмовник справляє непереконливе враження. Така поведінка притаманна нерішучим особам і провокує в оточення підозрілі думки, що їх намагаються ввести в оману. А стриману й мовчазну поведінку на практиці часто помилково трактують як мову тіла зверхніх людей.

По-друге, оскільки співрозмовник сприймає невербальні сигнали журналіста здебільшого на несвідомому рівні та зчитує загальне враження, це впливає на діалог і зобов'язує працівника медійної сфери контролювати себе, щоб уникнути недоречних, неоднозначних чи суперечливих немовних сигналів. Наприклад, людина миттєво відчує момент, коли співрозмовник втрачає активний зоровий контакт і, хоча продовжує дивитися в очі, його погляд стає "скляним". Цей сигнал рідко артикують, тим більше під час інтерв'ю, проте він, безсумнівно, впливає на перебіг бесіди. Опишемо ще одну вірогідну ситуацію: співбесідник ділиться особистою інформацією про горе чи хворобу й у цей момент на обличчі журналіста виникає

посмішка, яка насправді може бути захисним механізмом і відповіддю на надмірну напругу, але для респондента ця мімічна реакція є недоречною, а отже потенційно матиме негативний вплив на подальшу розмову.

По-третє, зазначену засаду невербальної комунікації можна спроектувати на відносини "журналіст — аудиторія", особливо в тих медіа, де медійники найчастіше використовують жести, міміку чи інтонацію — на телебаченні або радіо. Якби ситуація, розглянута в попередньому прикладі, відбувалася в телеєфірі, то, ймовірно, спровокувала б висновки глядачів про некомпетентність ведучого.

Свідомий контроль журналістом пози, міміки, жестів тощо має важливе значення для дотримання стандарту неупередженості. Якщо, наприклад, ведучий виявляє демонстративну ворожість до гостя програми в жанрі бесіди чи інтерв'юер — підозрілість до респондента, який надає коментар для журналістського розслідування, це безпосередньо впливає на ставлення аудиторії до запрошеного учасника, що підтверджують останні дослідження [22].

Невербальні засоби також можуть виконувати функцію самопрезентації та відігравати вагомую роль у формуванні іміджу медійника.

Отже, інтерпретація немовних засобів означає не лише тлумачення таких у співрозмовника, а й самостереження задля свідомого керування власними невербальними сигналами. М. Халер у навчальному посібнику "Інтерв'ю" зазначає: "...розмаїття... невербальних вимірів вираження дає зрозуміти, наскільки насправді суттєвим є вміння сприймати та застосовувати невербальні виражальні засоби, як мову тіла, так і сигнали, що супроводжують мовлення" [12, с. 261]. Окрім того, самопізнання розвиває здатність інтерпретувати чужі немовні засоби, що також можна тренувати описом чи навіть пародіюванням невербаліки інших людей. У цьому плані однією з дієвих вправ для журналістів є запис свого спілкування з респондентами на загальному та крупних планах, що дає змогу оцінити та скоригувати жести, позу, міміку тощо.

2. Для інтерпретації невербальної поведінки потрібна "точка відліку"

Це правило проілюструємо на прикладі детектора брехні. На початку експерименту фахівець ставить запитання, відповіді на які заздалегідь відомі та мають бути правдою,

зокрема просить назвати ім'я, вік, стать, професію, місце народження та фіксує початкові фізичні показники серцебиття, тиску, що надалі стануть "точкою відліку" для виявлення брехні. Щоб оцінити емоційний стан людини, зміну в її настрої, ставлення до інформації, яку вона передає чи приймає, журналіст також має спиратися на "середні показники" невербальної поведінки. Кожній людині притаманний власний набір характеристик: швидкий чи повільний темп мовлення, широкі, відкриті жести з напрямком руху від себе або дрібні, закриті, з напрямком руху до себе, яскрава чи стримана міміка тощо. "Досліди показали, що тільки ті співрозмовники, які добре знають один одного, з найбільшою упевненістю і надійністю розшифровують невербальні сигнали. Саме тому журналіст має спочатку лише реєструвати невербальні сигнали свого співрозмовника, перш ніж він почне інтерпретувати їх" [12, с. 260].

Якщо йдеться не про швидке спілкування без особливої підготовки для інформаційних жанрів, а про тривале портретне чи проблемне інтерв'ю, журналіст також має спробувати заздалегідь дослідити звичайну невербальну поведінку співрозмовника, для чого в пригоді стануть кілька способів, зокрема:

— знайти відео- або радіоінтерв'ю з респондентом, якщо такі є (здебільшого йдеться про публічних особистостей);

— переглянути сторінки особи в соціальних мережах, найліпше — наявні відеодописи, хоча навіть фото й тексти можуть стати корисними й надати уявлення, наскільки людина емоційна, щира, який у неї темперамент;

— за браком часу чи технічної можливості підготуватися до бесіди з допомогою перших двох способів (співрозмовник не є публічною особою, не веде чи неактивно веде сторінки в соцмережах), журналіст може "заміряти" невербальні показники під час зустрічі — як на етапі "розминки" до фактичного проведення інтерв'ю, коли налагоджує контакт зі співрозмовником, так і на початку інтерв'ю, коли медійники намагаються ставити доволі прості запитання, щоб "розговорити" людину. Можливим є варіант фіксування "точки відліку" під час першого контакту, тобто на етапі домовленостей про зустріч, проте нині він здебільшого відбувається письмово в соцмережах чи месенджерах. Хоча такий спосіб і надає певне уявлення про людину (наприклад, доброзичливість і відкритість часто оцінюють за

кількістю використаних смайликів), він менш інформативний.

Додамо, що перші два варіанти є оптимальними, оскільки дають журналістові змогу підготуватися заздалегідь, продумати тактику ведення бесіди, спрогнозувати потенційні ризики.

3. Ставлення до іншої людини впливає на сприйняття вербальних і невербальних складників комунікації

Німецька дослідниця В. Біркенбіл наголошує: що краще складаються відносини між людьми, то повніше вони розуміють один одного. Це стосується і вербального, і невербального складників комунікації. Якщо ставлення до співрозмовника позитивне, зазвичай його не сприймають усвідомлено, водночас негативний погляд перебиває решту сигналів: слова, міміку, мову тіла тощо. Одну й ту саму фразу від різних людей можна сприймати й позитивно, й негативно. Йдеться про своєрідний психологічний туман, який, подібно до природного, поглинає образи, звуки, слова та дії іншої людини. Це стосується й сильних емоційних станів. Якщо співрозмовник відчуває страх, образ, гнів, його здатність думати зменшується настільки, наскільки почуття взяли гору над розумом [16].

У контексті журналістської роботи це знання можна використати у двох аспектах. По-перше, медійник має контролювати, чи не заважає його ставлення до співрозмовника сприймати інформацію, яку він чує. По-друге, повинен оцінити ставлення інтерв'юованого до себе. Наприклад, це може бути упередженість щодо медіапрацівників загалом чи конкретного медіа зокрема. Інстинктивним є відчуття недовіри до незнайомих, що іноді провокує хибне тлумачення їхніх сигналів. Оскільки журналіст здебільшого спілкується з новими людьми, то першорядним завданням є подолання комунікативних бар'єрів. А зіткнувшись із вороже налаштованим респондентом, медійник має усвідомлювати, що будь-яке запитання чи фраза може сприйматися агресивно незалежно від змісту.

У цьому контексті слід зупинитися на понятті синхронізації невербальних сигналів, так званому танці тіла, який мимоволі виникає під час спілкування та базується на несвідомому повторі немовних засобів співрозмовника. Інтенсивність вияву цього феномену залежить від рівня відносин між людьми.

Свідому синхронізацію з невербальними сигналами співрозмовника називають віддзеркалюванням. Воно має на меті досягнення низки ефектів: "Невербальне (фізичне) копіювання призводить до копіювання емоційного, формує згоду співрозмовників, знімає відчуття антагонізму щодо співбесідника, вводить у поле симпатії та взаєморозуміння" [14, с. 154].

Щоб у респондента не склалося враження, що журналіст навмисно передражняє його, бесіда має бути не сліпим копіюванням невербальної поведінки співрозмовника, а радше налаштуванням на хвилю, темп, спрямування й інтенсивність його немовних засобів. Таку тактику доцільно застосовувати у спілкуванні з вороже налаштованими, підозрілими й невпевненими респондентами. Водночас інтерв'юер не повинен жертвувати власним стилем чи діяти всупереч своєму емоційному стану заради невербального уподібнення [12].

4. Один невербальний сигнал — не показник

Фахівці з невербальної комунікації наголошують, що одиничний сигнал слід розглядати лише як підставу для ретельного аналізу, адже лише сукупність сигналів надає підґрунтя для певних висновків.

Водночас, як зазначалося, у науковій і навчальній літературі виразний акцент на тлумаченні окремих немовних елементів, подекуди з доволі категоричними формулюваннями. Як приклад наведемо цитату з розвідки "Невербальна семіотика в телевізійній комунікації": "Жест — дотик до носа, витончений прихований засіб не виказувати своїх істинних думок. <...> Жест потирання вуха викликаний бажанням слухача відгородитися від слів, поклавши руку біля або зверху вуха. Іншими варіантами дотику до вуха є потирання вушної раковини, потягування мочки вуха або згинання вуха при спробі прикрити ним слуховий отвір. Цей останній жест свідчить про те, що людина наслухалася вдосталь і хоче, очевидно, висловити свою думку" [9, с. 299—300]. Зауважимо, що така категоричність характерна для тем розпізнавання брехні чи замовчування інформації [10].

Звернімося до П. Екман, американського психолога, який вивчає мову тіла й міміку від 1954 р. Як автор численних праць із теорії брехні та розпізнавання емоцій, науковець стверджує: жодна поведінкова ознака не може бути доказом того, що людина говорить неправду, і навіть інтерпретація не одного сигналу, а їх сукупності

не є причиною для остаточного "вируку". Отже, наведені вище жести-маніпулятори, як-от дотики до обличчя, накручування на палець прядки волосся чи "гра" з олівцем, не слід вважати надійним свідченням брехні [3].

З четвертого принципу невербальної комунікації можна зробити логічний висновок щодо вірогідності помилки в інтерпретації. Наприклад, закрита поза може бути спровокована не відсутністю бажання вести діалог, а холодом у приміщенні, різка зміна пози — не зміною внутрішнього стану, а затерплюю частиною тіла. Отже, журналіст, використовуючи здобуті знання з невербаліки, має обов'язково перевіряти істинність своїх висновків. В. Біркенбіль пропонує три методи, з допомогою яких це можна зробити [16].

1. Непряме відкрите запитання — потребує розгорнутої відповіді та не містить у формулюванні натяку, яку саме інформацію прагне здобути інтерв'юер.

Наприклад, помітивши набір певних сигналів і зробивши висновки стосовно певного емоційного стану співрозмовника, журналіст може спитати: "Що ви про це думаете?", "Яке ваше ставлення до цього?" тощо. Важливо, щоб питання не було сугестивним, тобто таким, що містить підказку чи спонукає до певної відповіді.

2. Пряме закрите запитання — максимально конкретне, потребує відповіді "так" чи "ні". Цей метод допомагає журналістові зрозуміти, чи правильно він розшифрував сигнал або сукупність сигналів респондента, наприклад: "Моє запитання вас засмутило?", "Ви не хочете відповідати на це запитання?". Зауважимо, що такий варіант контролю істинності висновків інтерпретатора ефективний лише в певних випадках, зокрема якщо атмосфера бесіди невимушена, обидва співрозмовники давно знайомі один з одним тощо. В іншому разі такий спосіб поведінки можуть трактувати як нетактовність, вторгнення в психологічну інтимну сферу, що спровокує обурення чи занепокоєння співбесідника.

Проте цей метод є актуальним, коли журналіст обирає ампулу "ревізора" та навмисно ставить викривальні чи провокативні питання, припускаючи різку реакцію на свої слова.

3. Мовчання, або незавершена фраза. Оскільки більшість людей відчувають дискомфорт під час пауз у бесіді, такий метод провокує заповнювати їх, зокрема поясненням

своїх невербальних сигналів через коментування емоцій або вираження ставлення до теми розмови. Щоб ефективно використовувати цей метод, журналіст має вміти витримувати напружене мовчання.

Висновки. Під час спілкування людей невербальний складник здебільшого превалює над вербальним. Індивіди зазвичай "говорять" немовними елементами, але процес первинно відбувається на несвідомому рівні, тому вивчення цієї теми та переведення сприйняття й застосування невербаліки на свідомий рівень стає важливим для фахівців, чия діяльність пов'язана із комунікацією, зокрема для працівників медійної сфери.

У доступній українським журналістам професійній літературі цю проблематику майже не розроблено, а автори наявних публікацій або побіжно зауважують про значущість немовних засобів, або зосереджуються на окремих сигналах чи постанях, не формулюючи загальних правил інтерпретації мови тіла, міміки та ін., що наділяє сферу розшифрування невербаліки "магічним ореолом" і здатне провокувати хибне сприйняття співрозмовника. Такі наслідки можуть призвести до порушення сталих журналістських стандартів подання інформації та професійної етики.

У процесі дослідження розглянуто чотири базові принципи інтерпретації немовних сигналів, що є найактуальнішими для працівників медійної сфери: сприйняття невербальних сигналів на несвідомому рівні; створення "точки відліку" для розшифрування немовних засобів; вплив ставлення до людини на сприйняття всіх складників комунікації; недостатність одного невербального сигналу для висновків.

Окрім того, запропоновано варіанти вимірювання "середніх" немовних засобів співрозмовника та проаналізовано основні методи, завдяки яким можна уникнути грубих помилок у тлумаченні невербаліки.

Якісна інтерпретація своїх і чужих невербальних сигналів — як одна з основних професійних компетенцій журналіста — є ефективним інструментом для:

— підготовки до інтерв'ю, зокрема під час планування стратегії спілкування й оцінювання можливих ризиків і варіантів їх подолання;

— налагодження контакту зі співрозмовником;

— ідентифікації сталих (темперамент, національна належність, соціальний статус тощо) і

тимчасових характеристик респондента (емоційний стан, зміна настрою тощо);

- протидії стереотипному сприйняттю співрозмовника;
- налагодження комунікації;
- підтвердження чи пояснення журналістом своїх слів;
- керування розмовою (наприклад, через невербальний вияв зацікавленості чи бажання перейти до наступної теми);
- свідомого транслювання саме тих емоцій і реакцій, які доречні в конкретній комунікативній ситуації;
- подолання бар'єрів у спілкуванні, зокрема ворожого поведінки;
- розпізнавання брехні або замовчування інформації;

- уникнення помилок у трактуванні немовних сигналів співрозмовника;
- формування журналістом власного іміджу;
- запобігання упередженому ставленню до співрозмовника, транслювання якого потенційно впливатиме на його сприйняття аудиторією медіа.

Широкий функціональний спектр інтерпретації невербальних сигналів у контексті журналістської діяльності спонукає до подальших досліджень та адаптації надбань із теорії невербальної комунікації для медіапрацівників. Вважаємо перспективним виявлення та закріплення стандартів невербальної поведінки журналістів з огляду на жанрові й тематичні характеристики медіаматеріалів.

Список бібліографічних посилань

1. Габелко О. М. Невербальні засоби комунікації. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Сер.: Філологічна. 2013. № 33. С. 37—39. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_33_13.
2. Здоровега В. Й. Теорія і методика журналістської творчості. Львів : Паіс, 2004. 268 с.
3. Екман П. Теорія брехні. Київ : КМ-БУКС, 2019. 320 с.
4. Ковалинська І. В. Невербальна комунікація. Київ : Освіта України, 2014. 289 с.
5. Костюченко О. М. Невербально-комунікативна компетентність фахівців масових комунікацій. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Психологія і педагогіка. 2013. № 24. С. 52—55. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_24_13.
6. Луценко В. Поради журналістам: як "читати" людину по жестах. 02.06.2014. URL: <https://imi.org.ua/advices/poradi-jurnalistam-yak-chitati-lyudinu-po-jestah-i2349>.
7. Максименко О. В. Актуалізація жестово-вербальних висловлень в американському розважальному телеінтерв'ю : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2019. 20 с.
8. Осіпова Т. Невербальна комунікація та своєрідність її омовлення в українському дискурсі: феномен вербалізації невербаліки : монографія. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2019. 388 с.
9. Пуцята І. Невербальна семіотика в телевізійній комунікації. *Теле- та радіожурналістика*. 2014. № 13. С. 298—302. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2014_13_43.
10. Симоніна Н. Класифікація сучасного телевізійного інтерв'ю. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Сер.: Філологія. Соціальні комунікації. 2012. № 27. С. 180—184. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2012_27_39.
11. Форманова С. В. Невербальні засоби вираження комунікації (на матеріалі інтерв'ю з журналістом Майклом Шурем). *Молодий вчений*. 2018. № 9.1. С. 125—128. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_9.
12. Халер М. Інтерв'ю. Київ : Академія Української Преси, Центр Вільної Преси, 2008. 404 с.
13. Чайковська О. Ю. Взаємодія вербальних, невербальних та паравербальних засобів текстів телевізійних новин. *Молодий вчений*. 2020. № 5 (2). С. 479—481. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_5\(2\)_77](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_5(2)_77).
14. Шевчук М. О. Невербальна мова як засіб емпатійного спілкування вчителя з учнями в умовах суб'єкт-суб'єктної. *Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]*. Сер.: Психолого-педагогічні науки. 2013. № 1. С. 152—155. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2013_1_35.
15. Юшко В. В. Емотивні елементи в телевізійних програмах (на прикладі телепередач "Голос країни", "Х-фактор" та "Фольк-music") : автореф. дис. ... канд. наук із соц. комунікацій : 27.00.06. Київ, 2016. 23 с.
16. Birkenbihl V. F. Signale des Körpers. 2014. 272 p.
17. Black J. J. Reaping between the Lines: Non-Verbal Cues to the Journalistic Interview. 1978. 50 p.
18. Bucy E. P. Nonverbal Cues. *The International Encyclopedia of Media Effects*. 2017. P. 1—11.
19. Carpenter-Miller S., Сepak A., Peng Z. An Exploration of the Complexity of Journalistic Interviewing Competencies. *Journalism Studies*. 2018. № 19 (5). P. 2283—2303. doi: 10.1080/1461670X.2017.1338155.
20. Hickson M. *Nonverbal Communication: Studies and Applications*. Los Angeles, 2004. 503 p.
21. Myleseth K. J. Body Language in a Journalistic Interview Setting. 2014. 68 p.

22. Tikochinski R., Babad E. Perceived Epistemic Authority (Source Credibility) of a TV Interviewer Moderates the Media Bias Effect Caused by His Nonverbal Behavior. *Journal of Nonverbal Behavior*. 2022. № 46. P. 215—229. doi: 10.1007/s10919-022-00397-3.

23. Fujiwara K., Otmar C. D., Dunbar N. E. et al. Nonverbal Synchrony in Technology-Mediated Interviews: A Cross-Cultural Study. *Journal of Nonverbal Behavior*. 2022. № 46. P. 547—567. doi: 10.1007/s10919-022-00416-3.

Eleonora Tsurina,

PhD of Social Communications,

Associate Professor of the Department of Journalism

V. N. Karazin Kharkiv National University

The interpretation of nonverbal cues in the journalistic practice

The article deals with nonverbal communication in the context of journalistic practice. The interpretation of nonverbal cues as one of the professional competencies of mass media workers is defined. The coverage of this topic in Ukrainian and foreign scientific and educational literature is analyzed. As a result the insufficient consideration of the basic rules of nonverbal interpretation for mass media workers was revealed.

Four basic principles of nonverbal communication in the context of a journalistic practice are considered. Understanding that nonverbal means are mostly perceived and transmitted unconsciously allows media workers to avoid misinterpreting their own behavior and the signals of an interviewee. Also it helps to prevent bias effect for media audience caused by nonverbal behavior of an interviewer. The concept of "starting point" in nonverbal communication could contribute to better preparation for the conversation with the interlocutor. Options for determining the "average" nonverbal behavior of the interviewee are offered. The awareness of the influence of the attitude to another person on the perception of his nonverbal characteristics is also important for avoiding bias and changing tactic while communicating with difficult respondents. The switch from the interpretation of a single signal to the considering them cumulatively reduces the probability of error.

The article considers the concepts of nonverbal synchrony and mirroring from the point of view of their use by journalists. Three control methods that can be used by a mass media worker to check his interpretation's conclusions based on the interlocutor's non-verbal signals are presented. They are indirect open question, direct closed question and silence (pause).

It is concluded that journalist's misinterpretation of his own and others' nonverbal signals could lead to the violation of professional ethics and international standards of a presenting information. The main functional possibilities provided by the interpretation of nonverbal means are listed. Prospects for further research are outlined, including formulating standards of nonverbal behavior in the media in terms of thematic and genre requirements.

Keywords: *nonverbal communication; body language; facial expression; paralinguistics; journalism; journalistic interview; interviewer; competence*

References

1. Habelko O. M. (2013). Neverbalni zasoby komunikatsii. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"]*. Ser.: *Filolohichna*, 33, pp. 37—39. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoaf_2013_33_13.

2. Zdoroveha V. I. (2004). *Teoriia i metodyka zhurnalistskoi tvorchosti*. Lviv: Pais.

3. Ekman P. (2019) *Teoriia brekhni*. Kyiv: KM-BUKS.

4. Kovalynska I. V. (2014). *Neverbalna komunikatsiia*. Kyiv: Osvita Ukrainy.

5. Kostyuchenko O. M. (2013). Neverbalno-komunikatyvna kompetentnist fakhivtsiv masovykh komunikatsii. *Naukovi zapysky [Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"]*. *Psykhologhiia i pedahohika*, 24, pp. 52—55. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoapp_2013_24_13.

6. Lutsenko V. (02.06.2014). Porady zhurnalistam: yak "chytaty" liudynu po zhestakh. *Instytut masovoi informatsii*. Available at: <https://imi.org.ua/advice/poradi-jurnalistam-yak-chitati-lyudynu-po-jestah-i2349>.

7. Maksymenko O. V. (2019). *Aktualizatsiia zhestovo-verbalnykh vysloven v amerykanskomu rozvazhalnomu*. PhD. Chernivtsi.

8. Osipova T. (2019). *Neverbalna komunikatsiia ta svoieridnist yii omovlennia v ukrainskomu dyskursi: fenomen verbalizatsii neverbaliky : monohrafiia*. Kharkiv: Vyd-vo Ivanchenka I. S.

9. Putsiata I. (2014). Neverbalna semiotyka v televiziinii komunikatsii. *Tele- ta radiozhurnalistyka*, 13, pp. 298—302. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tir_2014_13_43.

10. Symonina N. (2012). Klasyfikatsiia suchasnoho televiziinoho interviu. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu*. Ser.: *Filolohiia. Sotsialni komunikatsii*, 27, pp. 180—184. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuufilol_2012_27_39.

11. Formanova S. V. (2018). Neverbalni zasoby vyrazhennia komunikatsii (na materialy interviu z zhurnalistom Maiklom Shchurem). *Molodyi vchenyi*, 9.1, pp. 125—128. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2018_9/.

12. Khaler M. (2008). *Interviu*. Kyiv: Akademiia Ukrainskoi Presy, Tsent Vilnoi Presy.

13. Chaikovska O. U. (2020). Vzaiemodiia verbalnykh, neverbalnykh ta paraverbalnykh zasobiv tekstiv televiziinykh novyn. *Molodyi vchenyi*, 5 (2), pp. 479—481. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_5\(2\)_77](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2020_5(2)_77).
14. Shevchuk M. O. (2013). Neverbalna mova yak zasib empatiinoho spilkuvannya vchytelia z uchniamy v umovakh subiekt-subiektnoi. *Naukovi zapysky [Nizhynskoho derzhavnogo universytetu im. Mykoly Hoholia]. Ser.: Psykholoho-pedahohichni nauky*, 1, pp. 152—155. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2013_1_35.
15. Yushko V. V. (2016). *Emotyvni elementy v televiziinykh prohramakh (na prykladi teleperedach "Holos krainy", "X-faktor" ta "Folk-music")*. PhD. Kyiv.
16. Birkenbihl V. F. (2014). *Signale des Körpers*.
17. Black J. J. (1978). *Reaping between the Lines: Non-Verbal Cues to the Journalistic Interview*.
18. Bucy E. P. (2017). Nonverbal Cues. *The International Encyclopedia of Media Effects*. P. 1—11.
19. Carpenter-Miller S., Cepak A. & Peng Z. (2018). An Exploration of the Complexity of Journalistic Interviewing Competencies. *Journalism Studies*, № 19 (5), pp. 2283—2303. doi: 10.1080/1461670X.2017.1338155.
20. Hickson M. (2004). *Nonverbal Communication: Studies and Applications*. Los Angeles: Roxbury Publishing Company.
21. Mykleseth K. J. (2014). *Body Language in a Journalistic Interview Setting*.
22. Tikochinski R. & Babad E. (2022). Perceived Epistemic Authority (Source Credibility) of a TV Interviewer Moderates the Media Bias Effect Caused by His Nonverbal Behavior. *Journal of Nonverbal Behavior*, 46, pp. 215—229. doi: 10.1007/s10919-022-00397-3.
23. Fujiwara K., Otmar C. D., Dunbar N. E. et al. (2022). Nonverbal Synchrony in Technology-Mediated Interviews: A Cross-Cultural Study. *Journal of Nonverbal Behavior*, 46, pp. 547—567. doi: 10.1007/s10919-022-00416-3.

Надійшла до редакції 18 грудня 2023 року

УДК 37.014.25(477:438):050.486Освітologia/Oświatologia(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2024.1(330).34-40

Тетяна Павленко,
наукова співробітниця відділу
науково-освітніх інформаційних ресурсів
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського,
e-mail: tetana1806@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3244-7897>

Українсько-польська співпраця в галузі освіти: контент-аналіз наукового журналу "Освітologia"

У статті проаналізовано аспекти міжнародної співпраці в галузі освіти на прикладі контенту українсько-польського наукового журналу "Освітologia/Oświatologia", заснованого Київськ ім університетом імені Бориса Грінченка. Проведено студіювання рубрик відповідно до змістового наповнення, визначено основні напрями досліджень українських і польських науковців. З'ясовано, що розміщення статей у виданні за період 2012—2023 рр. є неоднорідним за тематикою: найбільшу кількість досліджень опубліковано з питань філософії й історії освіти, соціології та культурології освіти. Статті висвітлюють українсько-польський досвід реформування системи вищої освіти та розкривають його особливості в контексті європейської інтеграції. Чимало праць присвячено аналітичному осмисленню історичної ролі особистості й творчості видатних українських письменників, науковців, педагогів, активізації ринкових відносин у системі освіти, обсягу бюджетних інвестицій в освіту, аналізу державної політики незалежної України в галузі загальної середньої освіти, адаптації законодавства у сфері вищої освіти до вимог Європейського Союзу.

Наведено кількісні характеристики досліджуваного періодичного видання, зокрема публікації згруповано й схарактеризовано за тематикою, кількістю статей, мовною ознакою.

З огляду на проаналізований масив наукових статей вважаємо, що нині перспективною проблематикою змісту видання є дослідження питань українсько-польського досвіду забезпечення якості вищої та середньої освіти, інклюзивної освіти у вивченні теоретичних положень із питань розвитку інклюзивного середовища в освітніх закладах, інформатизації, цифровізації, трансформації освіти, особливо в контексті розвитку новітніх цифрових технологій.

Публікації в науковому журналі "Освітologia/Oświatologia" дали змогу українським і польським ученим створювати нові інформаційні ресурси й розширювати творчі можливості для наукової співпраці.

Ключові слова: контент-аналіз; журнал "Освітologia/Oświatologia"; українсько-польська співпраця